

Marijan Prosen – Majo:

Astronomija – skrita ljubezen profesorja Antona Peterlina

Neutrudni publicist in popularizator astronomije Marijan Prosen – Majo je ob 100. obletnici rojstva prof. dr. Antona Peterlina pri ljubljanski založbi Jutro objavil knjigo »Anton Peterlin v slovenski astronomiji«. Ob tej priložnosti je v prvi letošnji številki revije *Proteus* prav v teh dneh izšel tudi Prosenov članek »Astronomija – skrita ljubezen profesorja Antona Peterlina« (*Proteus 2008/2009, št. 1, str. 33-35*). V omenjenem članku najdemo nekaj zanimivih podatkov, ki se navezujejo na Lancovo in Radovljico, zato ga lahko uvrstimo med dragocene prispevke k radovljiškemu domoznanstvu. Prof. Prosen je Knjižnici A. T. Linharta Radovljica dovolil, da članek v celoti objavimo na naši spletni strani, kar smo z zadovoljstvom in hvaležnostjo storili.

Astronomija – skrita ljubezen profesorja Antona Peterlina

Ljubljana, dne 10.1.1948

Utemeljitev potrebnosti ustanovitve astronomskega inštituta na filozofski fakulteti univerze v Ljubljani.

Ustanovitev astronomskega inštituta na filozofski fakulteti univerze v Ljubljani je potrebna tako iz gospodarskih, svetovno-nazorskih in pedagoških razlogov, da ne omenjamo znanstvene potrebe, ki je evidentna za popolnost matematično-prirodoslovne fakultete.

V LRS je važna gospodarska panoga tujski promet v zvezi z višinskim zdravljenjem. Za planski razvoj obojega je pa potrebno temeljito poznavanje insolacije, spektralne razdelitve vpadajoče sončne svetlobe, njeno odvisnost od višine in drugih meteoroloških faktorjev. To nalogo bo prevzel astronomski inštitut, ki bo mogel vršiti ustrezna opazovanja na svojem višinskem observatoriju, za katerega je dobil za prav ta namen specializirane instrumente iz zaloge beograjskega observatorija.

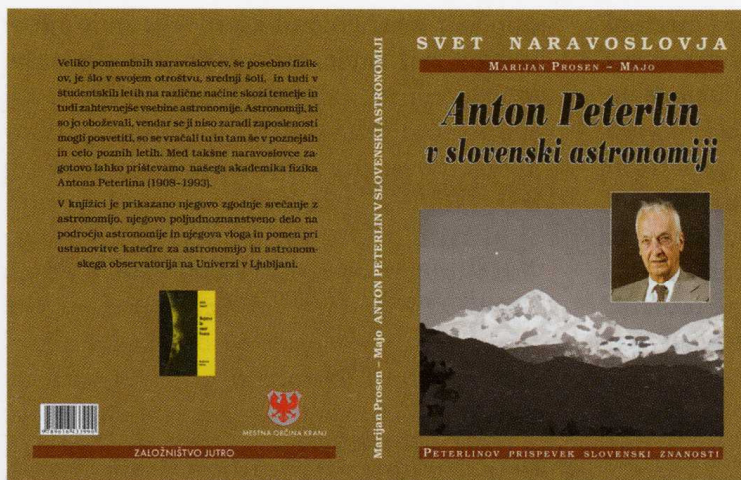
Poznavanje astronomije je eden izmed osnovnih elementov za izgradnjo naravoslovno fundiranega svetovnega nazora. To delo more uspešno vršiti samo znanstveno opremljen in vođen astronomski inštitut, kot so to pokazale izkušnje pri mladinski opazovalnici v Ljubljani, ki je brez pravega vodstva postala mrtvorojeno dete. Dobro opremljen in aktivno znanstveno delajoč astronomski observatorij bo zainteresiral široke mase in jih pravilno podučil o izmišljenih problemih na neposrednih opazovanjih, ki jih ne more nadomestiti nobeno dociranje. Obenem se bo na tem inštitutu izobraževal in pripravljval za svoje ušno delo na srednji šoli oz. na sedemletki ves kader učiteljev (profesorjev) astronomije, ki tvori danes sestavni del učnega programa. Doslej smo bili tu navezani na samouke brez sistematske izobrazbe, kar ni vodilo vedno do pravih uspehov. Naša šola danes naravnost kategorično zahteva v tej tako važni disciplini sistematske priprave učečih kadrov, da se odpravijo pomanjkljivosti, ki smo jih podedovali od stare šolske uprave.

V znanstvenem oziru bo predstavljal v znatni višini postavljen astronomski observatorij znatno pridobitev kot najbolj na zahod pomanjkljive sovjetskimi višinskimi opazovalnicami *pravega profeta*.

Septembra leta 2008 se slovenski astronomi z vso spoštljivostjo in hvaležnostjo spominjamo akademika profesorja doktorja Antona Peterlina (1908–1993). Pred davnimi šestdesetimi leti - ali natančneje 10. januarja leta 1948 - je namreč kot prvi redni profesor fizike na naši tedanji edini univerzi potegnil potezo, ki je bila odločilna za začetek in nato še za ves nadaljnji razvoj slovenske astronomije na najvišji, univerzitetni ravni.

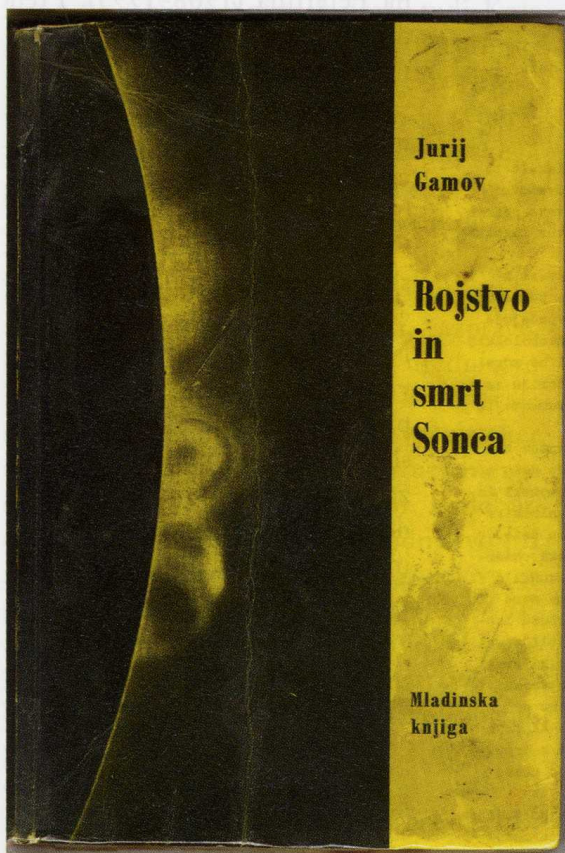
Napisal je in vodilnemu slovenskemu političnemu vrhu predložil, danes lahko že rečemo, slavno in znamenito »*utemeljitev*« za ustanovitev katedre za astronomijo na Univerzi v Ljubljani in hkrati izgradnjo astronomske

Znamenita Peterlinova Utemeljitev za ustanovitev astronomskega inštituta z 10. januarja 1948; prva stran, ostalo izgubljeno. Objavljeno z dovoljenjem gospe dr. Tanje Peterlin - Neumaier. Arhiv družine Peterlin; brani dr. Tanja Peterlin - Neumaier.

Knjiga Anton Peterlin v slovenski astronomiji, ki je ob stoletnici Peterlinovega rojstva pred kratkim izšla pri ljubljanski Založbi Jutro. Profesor Peterlin je silno rad hodil v hribe. V ozadju naslovnice je Triglav, na katerega se je velikokrat povzpel. Izhodiščna točka za pohode na Triglav pa je bila vas Lancovo pri Radovljici.

Naslovnica knjige, ki jo je mojstrsko prevedel in priredil - opremil s svojimi pripombami - profesor Anton Peterlin.

opazovalnice oziroma observatorija (glej priloženo prvo stran besedila te utemeljitve). In z njo uspel.¹

Tako je lahko že spomladl leta 1948 povabil Frana Dominka, ki je tedaj delal na beograjski Zvezdari, da zasede profesorsko mesto na novo ustanovljeni katedri za astronomijo. Iz Italije v Beograd prebegli Fran Dominko je bil tedaj v svetovnem merilu najvidnejši dosegljivi astronom slovenskega rodu, ki je izpolnjeval pogoje za zasedbo tega položaja na univerzi. Dominko se je vabilu odzval. Prišel je v Ljubljano in začel s predavanji astronomije že

jeseni istega leta. Nato je ostal v Ljubljani do konca svojega življenja in tu zapustil pomembne sledi.

Izpeljal je skoraj vse zamisli, ki si jih je zamislil Anton Peterlin: vzgojil je prvo generacijo slovenskih astronomov, ki so se kar dobro uveljavili v astronomskem svetu doma in v tujini, zgradil je Astronomsko-geofizikalni observatorij, ki so mu vzgojeni astronomi iz opazovanj zvezd določili temeljne astronomsko-geodetske (krajevne) parametre, skrbno je deloval na strokovnem in pedagoškem področju in tudi v poljudni znanosti kot popularizator astronomije.

Profesor Peterlin se je že kot mladenič zaljubil v astronomijo. Učil se je je kot samouk, saj v Sloveniji ni bilo astronomske šole. Vse življenje se je je nekako oklepal in jo zelo spoštoval. Kraljico znanosti je postavljaj v sam vrh znanstvenih panog, vendar pa se ji zaradi premalo znanja znanstveno ni mogel posvetiti. Za svoj poklic si je pač izbral fiziko, vendar pa se je k astronomiji vedno rad vračal. Proti koncu svojega življenja, ko se je za stalno vrnil v Slovenijo, je celo kupil daljnogled, da bi z njim opazoval zvezde iz svoje ljubeče domovine,

Lancovo 5 (v ozadju Radovljica). Tu je živel njegova čudovita polsestra, gospa Sonja Remec, roj. Guzelj. Sem je profesor Peterlin zelo rad prihajal na počitnice. Foto: Stana Prosen.

ki jo je moral svoj čas zaradi čudnih razmer zapustiti. A je na hitrico zbolel in umrl. Svojih sanj ni dosanjajal.

Da je Anton Peterlin gojil tako nežno čustvo do astronomije in hkrati imel tako visoko mnenje o njej, skoraj nihče danes ne ve. Pozorni raziskovalci zgodovine naše astronomije smo to seveda odkrili in zdaj prvič jasno obelodanili. Pravi in resni, pošteni in nepristranski raziskovalci preteklih resnic in dogodkov kaj takšnega ne morejo prezreti.

Profesor Peterlin je bil vrhunski fizik svetovnega slovesa. Deloval pa je tudi kot popularizator znanosti, posebej tudi na področju astronomije. Napisal je približno 120 poljudnoznanstvenih člankov, od tega kakšno petino astronomskih. Največ jih je objavil v reviji *Proteus*, ki ga je urejeval od leta 1945 do 1947, nekaj pa tudi v drugih slovenskih časopisih in revijah, kjer je pisal predvsem o astronavtiki, kajti problematika umetnih Zemljinih satelitov ga je izredno zanimala.

Iz angleščine je odlično prevedel in priredil znamenito knjigo Georgea Gamowa *Rojstvo in smrt Sonca* (Ljubljana: Mladinska knjiga, 1958), ki smo jo takratni študentje prebirali z velikim užitkom. Ta skromni in drobni zapis o astronomskem prispevku profesorja Peterlina v našem naravoslovnem prostoru naj izzveni kot velika zahvala za njegovo viteško dejanje oziroma za vse, kar je nekoč dobrega naredil za našo astronomijo. Samo pomisliti je treba, kaj bi se dogajalo s slovensko astronomijo na univerzitetni ravni, na naši takratni edini univerzi, če pro-

fesor Peterlin s svojo slovito »utemeljitvijo« taktat ne bi uspel.

Pa je uspel. Najgloblja posledica tega njegovega dejanja se kaže še danes v velikem uspehu naše današnje astronomije na vseh ravneh, tudi in celo v svetovnem merilu.

Marijan Prosen – Majo

¹ Dr. Tanji Peterlin - Neumaier se najlepše zahvaljujem za vse pomembnejše podatke, ki mi jih je posredovala ob pisanju tega članka.